

ПОНЯТИЕТО „ПРИВЛИЧАНЕ КЪМ НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ“ В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

Ас. докторант Мария Дзанева

Юридически факултет

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: Статията разглежда понятието „привличане към наказателна отговорност“ в светлината на наказателнопроцесуалната теория, съдебната и прокурорската практика по наказателни дела. Изследвани са различията в съдържанието на това понятие при употребата му в Конституцията на Република България и в наказателнопроцесуалната доктрина. Направено е сравнение на „привличане към наказателна отговорност“ с други сродни понятия, с цел изясняване съдържанието му.

Ключови думи: Наказателен процес, наказателна отговорност, обвиняем, привличане на обвиняем

THE CONCEPT OF “BRINGING TO CRIMINAL RESPONSIBILITY” IN THE BULGARIAN CRIMINAL PROCESS

Assis. Prof. Maria Dzaneva, PhD Student

Faculty of Law

Plovdiv University

Abstract: The article examines the concept of “bringing to criminal responsibility” in the light of criminal procedural theory, as well as judicial and prosecutorial practice in criminal cases. The differences in the content of this concept as used in the Constitution of the Republic of Bulgaria and in criminal procedure doctrine are examined. A comparison is made between “bringing to criminal responsibility” and other similar concepts in order to clarify its content.

Key words: Criminal process, criminal liability, defendant, bringing charges against a defendant

Въведение

Понятието „привличане към наказателна отговорност“ се употребява в законодателството ни, в правната доктрина и в съдебната практика по наказателни дела. За съдържанието му няма единно мнение в наказателнопроцесуалната наука, което налага неговия задълбочен анализ. То не може да бъде изследвано, без да бъдат изяснени основните понятия за юридическата отговорност и в частност наказателната отговорност.

Известно е, че отношенията на отговорност са съществували още в първобитното общество като неизменна съставка на обществените отношения, която е част от охранителните отношения. Юридическата отговорност е един от видовете¹ отговорност в обществото². Тя се реализира чрез система от правоотношения, произтичащи от поведение на субект, който се е отклонил от установеното в закона предписание – нарушил е забрана или не е изпълнил свое задължение и е засегнал чужди интереси, тоест тази система от правоотношения се поражда при осъществен състав на правонарушение³. Субектите на тази система от правоотношения са от една страна лицето, което се е отклонило от установеното в закона предписание (правонарушителят), а от друга – субект, овластен от закон да определи или реализира съответната мярка на юридическа отговорност.

В правната литература е прието делението на юридическата отговорност на четири вида: наказателна, административнонаказателна, дисциплинарна и гражданска. Коя или кои⁴ от тези видове отговорност ще възникне зависи от осъщественото правонарушение.

Гражданската отговорност бива договорна и извъндоговорна (деликтна) отговорност⁵. Първата възниква при нарушено договорно задължение, а втората – при осъществено неправомерно увреждане (деликт).

Дисциплинарната отговорност възниква при осъществено дисциплинарно нарушение. Последното представлява нарушение на дисциплинарни правила за определен вид лица⁶.

Административнонаказателната отговорност възниква при извършено административно нарушение. Подобно на останалите правонарушения и това е деяние (действие или бездействие), което се отличава с това, че нарушава установения ред на държавно управление, извършено е виновно и е обявено от закона за наказуемо с административно наказание, налагано по административен ред⁷.

¹ В Бойчев, Г., Юридическа отговорност., С., Издателска къща „ЮРИСПЕС“, 1995, с. 11 се посочват и други видове отговорност, които съществуват в обществото, а именно: нравствена отговорност, както и отговорност пред обществените и политическите общности и др. (Boychev, G., Yuridicheska otgovornost., S., Izdatelska kashta „YURISPES“, 1995, s. 11)

² Бойчев, Г. Юридическа ..., Цит. съч., с. 10

³ Р. Ташев дефинира правонарушението като виновно неправомерно юридическо действие (деяние), причинило настъпване на общественоопасни вреди и водещо до пораждаване на юридическа отговорност. Вж. Ташев, Р. Обща теория на правото – Основни правни понятия., С., Сиби, 2010, с. 240 (Tashev, R. Obshta teoria na pravoto – Osnovni pravni ponyatia., S., Sibi, 2010, s. 240)

⁴ Няма пречка от едно деяние да възникнат няколко вида юридическа отговорност. Така например ако едно деяние представлява деликт, но осъществява и състав на престъпление, субектът, който е извършил правонарушението, може да понесе гражданска (деликтна) и наказателна отговорност. Недопустимо е обаче за едно и също деяние субектът да понесе както наказателна, така и административнонаказателна отговорност.

⁵ Вж. Кожухаров, Ал. Облигационно право. Отделни видове облигационни отношения.. С., Издателство „ЮРИСПЕС“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002, с. 362 (Kozhuharov, Al. Obligatsionno pravo. Otdelni vidove obligatsionni otnoshenia.. S., Izdatelstvo „YURISPRES“, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2002, s.362)

⁶ Ташев, Р., Цит. съч., с. 250

⁷ Лазаров, К., Тодоров, И. Административен процес., С., Сиела, 2016, с.436 (Lazarov, K., Todorov, I. Administrativen protses., S., Siela, 2016, s.362)

Наказателната отговорност е вид юридическа отговорност, която се поражда от извършено престъпление или наказуем стадий на умишлена престъпна дейност⁸. За съдържанието на понятието „наказателна отговорност“ в литературата има различни становища. Едни автори⁹ считат, че наказателната отговорност представлява съвкупност от правоотношения, породени от извършеното престъпление. Страни по тези правоотношения са извършителят и държавата, а съдържанието им най-общо може да се определи като права и задължения, които възникват между страните по повод осъждането на извършителя, като му бъде наложено с влязла в сила присъда наказание, изпълнението на наложеното наказание и третирането на виновния като осъждан. Така наказателната отговорност е окончателно осъществена с реабилитацията на осъденото лице, когато отпада възможността на държавата да го третира като осъждано¹⁰.

Според други автори¹¹, наказателната отговорност е установена със закон и възникваща на основата на извършеното престъпление еднократна възможност да бъде наложено наказание на субекта на престъплението и да бъде същото изпълнено.

В литературата¹² се среща и мнението, че наказателната отговорност е правна последица от престъплението, която съставлява понасяне, претърпяване на държавна принуда от лицето, извършило престъпление.

Мнението ми е, че вторият и третият подход необосновано ограничават съдържанието на понятието за наказателна отговорност. С извършване на престъпното деяние се поражда наказателната отговорност, която се реализира посредством правоотношението между държавата и дееца. То има за основно съдържание три взаимосвързани¹³ права на държавата (осъществявани чрез правомощия на компетентните органи) и насрещни задължения на дееца. Първото от тези правомощия е правото и насрещното задължение на страната по правоотношението за осъждане на извършителя на престъплението, като му бъде наложено с влязла в сила присъда наказание за осъщественото престъпно деяние. Второто е правото и задължението на държавата за изпълнение на наложеното на извършителя наказание и третото – правото и задължението на държавата за третиране на извършителя като осъждан, което е свързано с ограничение на някои негови права, както и с утежняване на наказателноправното му положение при евентуално извършване на ново престъпление, след като вече е осъден с влязла в сила присъда, с която му е наложено наказание. Едва с упражняването на тези три взаимосвързани правомощия държавата реа-

⁸ Стойнов, Ал., Наказателно право. Обща част., С., Сиела, 2019, с. 53 (Stoynov, Al., Nakazatelno pravo. Obshta chast., S., Siela, 2019, s. 5)

⁹ Стойнов, Ал., Цит. съч., с. 52 – 53

¹⁰ Стойнов, Ал., Цит. съч., с. 49 – 51

¹¹ Така Каракашев, В., Наказуемост, наказателна отговорност и лични основания за освобождаване от наказателна отговорност, С., Издателство на БАН, 1966, с. 77; Каракашев, В., Престъпление и наказателна отговорност, С., Ромина, 1999, с. 72. (Karakashev, V., Nakazuemost, nakazatelna otgovornost i lichni osnovania za osvobozhdavane ot nakazatelna otgovornost, S., Izdatelstvo na BAN, 1966, s. 77; Karakashev, V., Prestaplenie i nakazatelna otgovornost, S., Romina, 1999, s. 72)

¹² Филчев, Н., Лекции по Наказателно право, С., Изток – Запад, 2014, с. 142 (Filchev, N., Lektzii po Nakazatelno pravo, S., Iztok- Zapad, 2014, s. 142)

¹³ Първото правомощие е предпоставка за възникване на останалите две.

лизира наказателната отговорност, възникнала от извършеното престъпление или наказуем стадий на умишлена престъпна дейност – опит или наказуемо приготвяне. Тези правомощия не възникват, когато държавата замени наказателната отговорност с друг вид отговорност или възпитателни мерки, при условия и ред определени със закон, както и когато държавата признае предаденото на съд лице за виновно в осъществяване на престъпление, но не му наложи наказание¹⁴.

За да се стигне до реализиране на породената от престъплението наказателна отговорност, процесуалният законодател предвижда ред, по който конкретно лице да бъде привлечено към нея. Този ред изпълва със съдържание понятието „привличане към наказателна отговорност“ в наказателния процес.

I. Понятието „привличане към наказателна отговорност“ според Конституцията на Република България

В чл. 127, т. 3 от Конституцията на Република България¹⁵ (КРБ) е уредено като изключително конституционно правомощие на прокуратурата да привлича към отговорност лица, извършили престъпления и да поддържа обвинението по наказателни дела от общ характер. От прочита на цитираната норма е видно, че в КРБ се предвижда привличането към отговорност на лица, евентуални извършители на престъпни деяния от общ характер, да бъде извършвано единствено от прокуратурата.

Това става повод през 1999 г., с искане на главния прокурор, да бъде оспорена конституционността на няколко разпоредби от Наказателно-процесуалния кодекс, действащ към онзи момент¹⁶, а именно: чл. 192, ал. 2, чл. 207, ал. 1, чл. 212, чл. 230, ал. 1 и 2, чл. 395, чл. 399, ал. 1, чл. 401 от НПК от 1974 г. В искането на главния прокурор са изложени твърдения, че тези норми се намират в противоречие с чл. 5, ал. 1 и 2, чл. 8 и чл. 127, т. 1 от Конституцията, тъй като вместо на прокуратурата възлагат на други органи изпълнението на определени процесуални действия по привличането към наказателна отговорност.

С Решение № 14 от 30 септември 1999 г. по конституционно дело № 1 от 1999 г. на Конституционния съд е постановено, че привличането на обвиняем по чл. 207, ал. 1 от НПК от 1994 г. не е привличане към отговорност на лица, извършили престъпления по смисъла на чл. 127, т. 3 от КРБ. В същото решение е посочено, че не привличането на обвиняем по НПК, а повдигането на обвинение с обвинителен акт е изключителното конституционно правомощие на прокурора, уредено в чл. 127 от КРБ. В решението Конституционният съд дава разяснения относно това, че правораздаването е дейност, чрез която се решават правни спорове. Съгласно чл. 119 от Конституцията то се осъществява от съдилищата. По отношение на наказателния процес това означава, че именно от съда може и следва да се реализира наказателната отговорност, като с влязъл в сила акт се решат във всеки отделен случай въпросите дали има извършено престъпление, какво е то, кой е неговият автор,

¹⁴ Илкова, Р., Реабилитацията по българското наказателно право, С., Сиби, 2015, с. 43 (Ilkova, R., Reabilitatsiyata po balgarskoto nakazatelno pravo, S., Sibi, 2015, s. 43)

¹⁵ Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г.

¹⁶ НПК от 1974 г. обн., ДВ, бр. 89 от 1974 г.; изм., бр. 28 от 1982 г., бр. 31 от 1990 г., бр. 39 и 110 от 1993 г., бр. 64 от 1997 г.

какво наказание трябва да се наложи на последния. Изложеното е от значение за определяне съдържанието на функциите на прокуратурата по чл. 127, т. 3 от Конституцията. Във връзка с това Конституционният съд прави заключение, че тъй като на съдилищата е възложено реализирането на наказателната отговорност, което включва установяването на престъплението и неговия субект, както и наказването на същия, то следва да се приеме, че привличането към отговорност по смисъла на посочения текст е предявяване пред съда по надлежния процесуален ред на обвинение за извършване на конкретно престъпление, а не привличането на лице като обвиняем по реда на НПК. Основният мотив за това решение на Конституционния съд е, че привличането на обвиняем по НПК не води задължително до изготвяне на обвинителен акт и внасянето му в съда, а от там и до съдебен процес, в рамките на който следва да бъде реализирана наказателната отговорност, което включва установяването на престъплението и неговия субект и наказването на същия. Привличането на обвиняем предшества сезирането на съда за търсене на наказателна отговорност и спомага за решаване на въпроса за повдигане на обвинение пред съда, но повдигането и изменението на обвинение в хода на разследването могат да бъдат последвани от прекратяване на досъдебното производство на някои от основанията, предвидени в НПК.

В цитираното решение Конституционният съд многократно сочи, че това тълкуване е относимо само що се отнася до *„привличане към отговорност на лица, извършили престъпление“* по смисъла на посочената норма от КРБ. Упоритото посочване в Решение № 14 от 30 септември 1999 г. по конституционно дело № 1 от 1999 г. на Конституционния съд, че това тълкуване се отнася само до чл. 127, т. 3 от КРБ може да доведе единствено до извод за автономност на това понятие по смисъла на КРБ.

Съдържанието, което се влага в *„привличане към наказателна отговорност“* в наказателнопроцесуалната теория, е коренно различно. Безспорно съдилищата са тези, на които е възложено реализирането на наказателната отговорност. Вярно е, че привличането на обвиняем не води задължително до изготвяне на обвинителен акт и сезиране на съда за реализиране на наказателната отговорност, както посочва в решението си КС, но това не може да бъде достатъчен аргумент, за да направим заключение, че съдържанието на понятието *„привличане към наказателна отговорност“* се запълва изключително с предявяване пред съда по надлежния процесуален ред на обвинение за извършване на конкретно престъпление. Това е така, защото в цитираното решение КС формално свързва реализирането на наказателна отговорност от съда с момента на сезиране на съда за реализирането на тази отговорност, но не това е същността на привличането към нея. Мнението ми е, че привличането към наказателна отговорност по смисъла на наказателния процес, е неразривно свързано с наличието на наказателно обвинение. Когато спрямо определено лице има повдигнато наказателно обвинение по надлежния ред, то е привлечено към наказателна отговорност. Това е така, защото от този момент е налице официално твърдение на компетентен държавен орган, че определено лице е евентуалният извършител на престъпното деяние, т.е. това е лицето, спрямо което следва да бъде реализирана наказателната отговорност. Дали последното ще бъде сторено от съда, неизбежно ли е това и кога ще се случи, са различни въпроси, които нямат пряко отношение към действията по привличане. Пренасянето на тълкуването на Конституционния съд на съдържанието на консти-

туционната норма към съдържанието на това понятие и в наказателния процес би означавало да отречем наличието на наказателно обвинение до момента на внасянето в съда на обвинителен акт от прокурора. По смисъла на НПК обаче от момента на привличане на обвиняем е налице наказателно обвинение спрямо конкретно лице за определено престъпно деяние. С изготвянето и внасянето по дела от общ характер на обвинителен акт в съда, прокурорът го сезира с окончателното обвинение за реализиране на наказателна отговорност. Следва да се приеме, че това лице е привлечено към наказателна отговорност от момента, от който е привлечено като обвиняемо – от тогава спрямо него има повдигнато обвинение и е налице твърдение, че спрямо него следва да бъде реализирана наказателна отговорност, от този момент спрямо него могат да бъдат взети мерки за процесуална принуда, в това число и мерки за неотклонение, които законът предвижда само за обвиняемия / подсъдимия и всичко това, защото с официален акт лицето е посочено като евентуален извършител на конкретно престъпление и над него тегне опасността от реализиране на наказателната отговорност. Съгласно наказателнопроцесуалната ни уредба по дела от общ характер, без определено физическо лице да бъде привлечено като обвиняем по реда и правилата на НПК за извършено конкретно престъпно деяние, е немислимо съдът да бъде сезиран с обвинителен акт за реализиране на наказателна отговорност. Това е така, защото без осъществяване процедурата по чл. 219 от НПК, няма привлечен обвиняем т.е. няма привлечено към отговорност лице и съдът не може да реализира наказателна отговорност за извършено престъпление от общ характер спрямо евентуалния извършител, независимо от това, че е бил надлежно сезиран с обвинителен акт. По дела от частен характер моментът на формиране на наказателно обвинение е различен, доколкото липсва досъдебна фаза, поради което и изложеното относно привличането на обвиняем не се отнася за този вид дела.

Предвид изложеното, мнението ми е, че едно лице е привлечено към наказателна отговорност от момента, от който е налице официално наказателно обвинение за извършено конкретно престъпление. Това по нашето наказателнопроцесуално право, по дела от общ характер, е моментът на привличане на обвиняем, като тълкуването на Конституционния съд, възприето в Решение № 14 от 30 септември 1999 г. по конституционно дело № 1 от 1999 г., трябва да се приеме като относимо единствено към нормата на чл. 127, т. 3 от КРБ.

II. Понятието „привличане към наказателна отговорност“ според действащия Наказателен кодекс на Република България

В Наказателния кодекс на Република България понятието се среща само на едно място – сред общите недлъжностни престъпления против правосъдието, уредени в Раздел III на Глава VIII от Особената част на наказателния ни закон, носещ наименованието „Престъпления против правосъдието“. В чл. 286 от НК е предвиден съставът на престъпление, изразяващ се в набедаване¹⁷ на някого в престъпление пред надлежен орган на властта със зна-

¹⁷ Съгласно „Речник на българския език“ на Института за български език при БАН, достъпен на адрес: <http://ibl.bas.bg/rbe/> значението на думата набеда, -йш, мин. св. -йх, св., трех. е „Несправедливо обвинявам някого в нещо“.

нието, че набеденото лице е невинно или представяне на неистински доказателства срещу него. В ал. 2 на чл. 286 от НК е уреден квалифициран състав на престъплението „набедяване“, в случай, че набеденият *„бъде привлечен към наказателна отговорност“*. Безспорно както в теорията¹⁸, така и в практиката¹⁹ е прието, че квалифицираният състав ще бъде осъществен, когато набеденият е привлечен като обвиняем по реда на НПК, като за съставомерността на деянието е без значение дали наказателната отговорност е реализирана. Ирелевантно е, също така, дали воденото срещу набедения наказателно производство е прекратено и на какво основание²⁰. Така обосновано можем да направим заключение, че по смисъла на НК, съдържащото се в чл. 286, ал. 2 от НК понятие *„привличане към наказателна отговорност“* означава привличане на обвиняем по реда на НПК.

III. Понятието „привличане към наказателна отговорност“ според действащия Наказателно – процесуален кодекс на Република България и съдебната практика по наказателни дела на българските съдилища

Въпреки че изследваното понятие има по-голямо значение за наказателнопроцесуалната наука, доколкото без съмнение е тъждествено с предвидено в процесуалния ни закон действие, с което определено лице се привлича към наказателна отговорност, в Наказателно-процесуалния кодекс на Република България то се употребява единствено в чл. 473, ал. 1 от НПК, който е част от Раздел III „Международна правна помощ по наказателни дела“, поместен в глава тридесет и шеста носеща наименованието „Производства във връзка с международното сътрудничество по наказателни дела“. В текста се урежда възможността за явяването на свидетел и вещо лице пред чужди съдебни власти, при условие, че бъде получено уверение, че призованите лица, независимо от гражданството им, няма да бъдат привличани към наказателна отговорност за извършени до призоваването им деяния.

Понятието – предмет на настоящото изследване, се среща и в Закона за екстрадицията и европейската заповед за арест, който определя условията и реда за осъществяване на екстрадиция, както и условията и реда за издаване и изпълнение на Европейска заповед за арест. В този нормативен акт, несъмнено свързан с наказателното производство, законодателят използва *„привличане към наказателна отговорност“* в чл. 9, ал. 3, т. 1 от ЗЕЕЗА, както и в чл. 13, ал. 2, предл. 2 от ЗЕЕЗА.

¹⁸ Лютов, К., Наказателно право на НРБ, Особена част, Том първи С., Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 1987, с. 301; Гиргинов, А., Наказателно право на Република България, Особена част, С., Софи – Р, 2005, с. 401 – 402, както и Георгиева, Н., Престъпления против правосъдието в наказателното право на Република България, С., Сиела, 2022, с. 112 (Lyutov, K., Nakazatelno pravo na NRB, Osobena chast, Tom parvi S., Vissih institut „G. Dimitrov“ – MVR, 1987, s. 301; Girginov, A., Nakazatelno pravo na Republika Bulgaria, Osobena chast, S., Sofi – R, 2005, s. 401 – 402, Georgieva, N., Prestaplenia protiv pravosadieto v nakazatelnoto pravo na Republika Bulgaria, S., Siela, 2022, s. 112)

¹⁹ В този смисъл Решение № 74 от 21.06.2011 г. по в. н. о. х. д. № 241 / 2011 г. на V състав на Окръжен съд – Кюстендил; Присъда от 15.11.2011 г. по н. о. х. д. № 14195 / 2008 г. на IV състав на Софийски районен съд

²⁰ Така Решение № 67 от 01.03.2011 г. по н. д. № 726/2010 г. на Върховен касационен съд, както и Георгиева, Н. Цит. съч. с. 112

Във всички посочени по-горе случаи, употребеното от законодателя понятие визира привличане на определено лице към наказателна отговорност, което се извършва с надлежен акт на компетентен орган според националното право на молещата държава по смисъла на НПК, респ. ЗЕЕЗА, като такъв акт безспорно е постановлението за привличане на обвиняем, когато молещата държава предвижда извършването му преди повдигане на окончателно обвинение пред компетентния съд²¹.

Понятието „*привличане към наказателна отговорност*“ е често срещано в прокурорската и съдебната практика на страна ни, както и в наказателнопроцесуалната наука. При анализ на съдебната практика на съдилищата ни, в това число и тази на Върховния касационен съд, е видно, че когато магистратите в своите актове използват „*привличане към наказателна отговорност*“, с него те обозначават именно процесуалното действие, уредено в чл. 219 от НПК – привличане на обвиняем (например в Решение № 72 от 29.06.2021 г. по н. д. № 252 / 2021 г. на Върховния касационен съд: „*деецът се счита за открит с привличането му към наказателна отговорност, от издаването на постановлението за привличане в качеството на обвиняем*“, в Решение № 232 от 22.11.2016 г. по н. д. № 653 / 2016 г. на Върховния касационен съд: „*Показанията на обвиняемия/подсъдимия, дадени на досъдебното производство в качеството му на свидетел, т.е. преди привличането му към наказателна отговорност, нямат процесуална стойност съобразно НПК*“, както и в Решение № 86 от 22.07.2022 г. по н. д. № 348/2022 г. на Върховния касационен съд: „*От друга страна не съществува знак за равенство между образуването на наказателното производство и привличането към наказателна отговорност по смисъла на чл. 219 от НПК.*“²²).

В наказателнопроцесуалната теория често се използва понятието „*привличане към наказателна отговорност*“, с което авторите обозначават процесуалното действие „*привличане на обвиняем*“. В своите научни трудове академик Стефан Павлов използва двете понятия като тъждествени, като посочва, че „... *когато не говорим за твърда и непоклатима увереност за виновност като условие за привличането на дадено лице като обвиняем, ние имаме предвид и изтъкваме всъщност това именно, че изводът за виновност, въз основа на*

²¹ В този смисъл е и съдебната практика, обективизирана в Решение № 484 от 20.12.2012 г. по в.ч.н.д. № 1320/2012 г. на Софийски апелативен съд, н.к.; Решение № 76 от 11.03.2015 г. по в.ч.н.д. № 183/2015 г. на Софийски апелативен съд, н.к. Посочените решения се отнасят до молещи държави Република Украйна и Руската Федерация, в които се извършва привличане на обвиняем по правила, близки до предвидените в чл.219 от НПК на Република България.

²² Посочените решение са само една малка част от практиката на съдилищата на Република България, в която за обозначаване привличането на обвиняем се използва понятието „*привличане към наказателна отговорност*“. Така още и в Решение № 51 от 9.02.1995 г. по н. д. № 635/94 г., II н. о., 5-членен с-в, докладчик съдията Румен Ненков; Решение № 258 от 18.07.2014 г. на ВКС по н. д. № 788/2014 г., III н. о., Решение № 211 от 22.08.2016 г. по н. д. № 482 / 2015 г. на II състав на Апелативен съд – Пловдив; Решение № 339 от 06.08.2019 г. по в.н.о.х.д. № 164/2019 г. на Софийски апелативен съд, наказателна колегия; Решение № 417 от 15.10.2012 г. по н. д. № 1447/2012 г. на Върховен касационен съд; Решение № 142 от 31.07.2023 г. по в. н. о. х. д. № 188 / 2023 г. на Апелативен съд – Пловдив; Решение № 46 от 08.04.2014 г. по н. д. № 2218/2013 г. на Върховен касационен съд, II н.о.; Решение № 21 от 25.02.2019 г. по н. д. № 1111 / 2018 г. на Върховен касационен съд, II н. о.; Определение № 216 от 01.07.2014 г. по в.ч.н.д. № 627/2014 г. на Софийски апелативен съд, н.к.; Решение № 192 от 14.11.2019 г. по н. д. № 768 / 2019 г. на Върховен касационен съд, I н. о.; Определение № 559 от 14.03.2017 г. по н. д. № 428 / 2017 г. на XVI състав на Районен съд – Пловдив; Определение № 239369 от 16.10.2017 г. по ч. н. д. № 14952 / 2017 г. на Софийски районен съд и др.

който органът на разследването привлича дадено лице към наказателна отговорност, предшества и трябва да предшества разпита на това лице върху приписаната му престъпна дейност²³. Като твърждествени ползва понятията и проф. Веселин Вучков: „... за да се пристъпи към наказателно преследване, разследващият орган следва да е събрал „достатъчно доказателства“ за виновност, както и да са налице всички останали предпоставки за привличане на лицето към наказателна отговорност (привличане на обвиняем)“²⁴. Също и проф. д-р Никола Манев: „Следственото обвинение утвърждава позицията на следствено-съдебната власт за виновността на едно лице, привлечено като обвиняем към наказателна отговорност, в извършване на престъпление²⁵.“, „... при привличане към наказателна отговорност и преди за първи път да бъде разпитано лицето в качеството на „обвиняем“ едва ли може да се говори за установеност на субективната страна в състав на престъпление...“²⁶. Понятието се използва в същия смисъл и в руската правна литература, например от проф. М. Строгович: „Обвиняемият се появява в наказателния процес в стадия на предварителното разследване, когато на разследването се съберат достатъчно доказателства, за да бъде привлечен към наказателна отговорност, и след това преминава през целия процес“.²⁷

Слагането на знак за равенство между наказателнопроцесуалните понятия „привличане към наказателна отговорност“ и „привличане на обвиняем“, смятам за правилно, защото от момента на привличане на обвиняем по правилата на НПК за пръв път в наказателното производство компетентен орган посочва конкретно лице като евентуален извършител на престъпното деяние, като лице над което тегне опасността да бъде реализирана наказателната отговорност за извършено престъпление. Именно защото вече е привлечено лице, над което е надвиснала опасността от реализиране на наказателната отговорност, като с привли-

²³Павлов, С., Основни въпроси на предварителното производство в българския народнодемократичен наказателен процес, С., Българска академия на науките, 1956, с. 177 – 178. Академик Стефан Павлов използва понятието „привличане към наказателна отговорност“, когато пише за привличането на обвиняем още в: Павлов, С., Наказателен процес на Народна Република България, С., Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1971, с. 143; **Павлов, С.**, Наказателен процес на Народна Република България, С., Наука и изкуство, 1979, с. 506 (Pavlov, S., Osnovni vaprosi na predvaritelnoto proizvodstvo v balgarskia narodnodemokratichen nakazatelen protses, S., Balgarska akademia na naukite, 1956, s. 177 – 178; Pavlov, S., Nakazatelen protses na Narodna Republika Bulgaria, S., Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1971, s.143; Pavlov, S., Nakazatelen protses na Narodna Republika Bulgaria, S., Nauka i izkustvo, 1979, s. 506)

²⁴ Вучков, В., Доказателствени средства в наказателното производство, С., Сиела, с. 127 (Vuchkov, V., Dokazatelstveni sredstva v nakazatelnoto proizvodstvo, S., Siela, s. 127)

²⁵ Манев, Н., Теория на наказателното правораздаване, С., Сиела, с.315 (Manev, N., Teoria na nakazatelnoto pravorazdavane, S., Siela, s.315)

²⁶ Манев, Н., Привличане на обвиняем и предявяване на обвинението в досъдебното разследване според новия Наказателно-процесуален кодекс, , сп. Правна мисъл, 2006, бр. № 3, с.86 (Manev, N., Privlichane na obviniaem i predyavyavane na obvinenieto v dosadebnoto razsledvane spored novia Nakazatelno-protsesualen kodeks, , sp. Pravna misal, 2006, br. № 3, s.86)

²⁷ Строгович, М., Уголовный процесс, Ин-т права Акад. наук СССР. – Москва : Юридическое издательство НКЮ, 1941, 93с. В същия смисъл и Ендольцева А., Привлечение лица к уголовной ответственности: вопросы права и процесса, Вестник экономической безопасности № 2/2022, с. 88 (Strogovich, M., Ugolovnyu protsess, In-t prava Akad. nauk SSSR. – Moskva : Yuridicheskoe izdatelystvo NKYu, 1941, 93s.; Endolytseva A., Privlechenie litsa k ugolovnoy otvetstvennosti: voprosy prava i protsessa, Vestnik ekonomicheskoy bezopasnosti № 2/2022, s. 88)

чането по чл. 219 от НПК държавните органи в наказателния процес, както и всички други държавни органи, следва да смятат обвиняемия за невинен до установяване на противното с влязла в сила присъда, доколкото като гаранция за правото на защита на обвиняемия действията презумпцията за невиновност, уредена в чл. 16 от НПК. Тя е пряко свързана с въпроса за виновността на привлечения като обвиняем за евентуално осъществено от него престъпно деяние, което е породило наказателна отговорност. Не случайно законодателят не е уредил действието на тази презумпция едва при внасянето на обвинителен акт в съда, а я свързва на първо място с „обвиняемия“, конституиран в досъдебното производство чрез привличането му като такъв²⁸. Това е така, защото в досъдебното производство компетентен орган е обективирал в процесуален акт – постановление или протокол²⁹, твърдение че спрямо това лице следва да бъде реализирана наказателната отговорност, доколкото от събраните доказателствени материали може да бъде направен този извод.

На следващо място, привличането на обвиняем по реда на НПК е процесуално действие, което има пряка връзка с реализирането на наказателната отговорност. Вярно е, че наказателната отговорност се реализира от съда, който по дела от общ характер се сезира от прокурора с обвинителен акт, решаващият орган в съдебната фаза не би могъл да осъществи правомощията си и да постанови осъдителна присъда, която след влизането ѝ в сила да бъде изпълнена и деецът да бъде третиран като осъждан, без преди това да е осъществено надлежно привличане на обвиняем. Според съдебната практика и наказателно-процесуалната теория липсата на привличане на обвиняем или незаконосъобразното му осъществяване винаги е съществено процесуално нарушение, което може да бъде поправено само чрез надлежно привличане на обвиняем по правилата на НПК, а в хипотезата на чл. 354, ал. 5, изр. 2 от НПК, когато касационната инстанция е длъжна да се произнесе с окончателен съдебен акт, то допуснатият процесуален порок се преодолява единствено с оправдаване на подсъдимия³⁰.

На последно място, но не и по важност, след като едно лице бъде привлечено като обвиняем, спрямо него могат да бъдат вземани мерки за процесуална принуда, в това число и мерки за неотклонение. Законодателят е уредил възможността за налагането им именно след привличането на обвиняем по реда на чл. 219 от НПК, защото това е моментът, от който за това лице съществува наказателно обвинение, съотв. е привлечено към наказателна отговорност.

С оглед изложеното, понятията „*привличане към наказателна отговорност*“ и „*привличане на обвиняем*“ правилно се приемат за тъждествени в наказателнопроцесуалната наука, съдебната и прокурорската практика по наказателни дела.

²⁸ „Презумпцията за невиновност действа в течение на цялото производство – от привличането на дадено лице като обвиняем, през време на предварителното производство и съдебното дирене и при извънредните способности за проверка на влезлите в сила присъди, т.е. винаги когато има висящо производство ... Презумпцията за невиновност започва да действа веднага след повдигане на обвинението, след привличането на дадено лице като обвиняем и действа във всички стадии на наказателния процес“. Така Радева. Р., Правото на защита на обвиняемия в наказателния процес на НРБ, С., Наука и изкуство, 1985, с. 79 и с.87 (Radeva. R., Pravoto na zashtita na obviniaemia v nakazatelnia protses na NRB, S., Nauka i izkustvo, 1985, s. 79 i s.87)

²⁹ Чл. 219, ал. 1 и ал. 2 НПК

³⁰ Решение № 50152 от 12.01.2023г. по н.д. № 337/2022г., н.к., I н.о. на ВКС.

Внимание заслужава въпросът – възможно ли е „*привличане към наказателна отговорност*“ да се използва като родово понятие в науката и практиката? Възможно ли е чрез него да обозначаваме не едно наказателнопроцесуално действие, а две – привличане на обвиняем и внасяне в съда на обвинителен акт от прокурора? Мнението ми е, че отговорът на този въпрос трябва да бъде отрицателен поради множество причини. Положителен отговор би довел неясноти и проблеми в теорията, а и в практиката. Използването му като родово понятие крие риск от липса на яснота за точния момент, в който лице е привлечено към наказателна отговорност. Подобно разбиране би могло да се тълкува по различен начин, и дори може да доведе до недопустим извод, че едно лице бива два пъти привлечено към наказателна отговорност за едно и също деяние, в рамките на едно и също наказателно производство. Ето защо, приемането на обсъжданото понятие като родово, смятам за неправилно и изключително проблемно, създаващо рискове от повече неясноти.

IV. Сравнение между понятието „привличане към наказателна отговорност“ и други сродни понятия

За да бъде изяснено в по-голяма степен значението на обсъждания израз „привличане към наказателна отговорност“, то трябва да бъде сравнено с други сродни понятия. Такива безспорно са понятията „наказателно обвинение“ по смисъла на ЕКЗПЧ, „наказателно преследване“ и „обвинение“ по смисъла на чл. 2, ал. 1, т. 3 от ЗОДОВ.

Сравнение с понятието „наказателно обвинение“ по смисъла ЕКЗПЧ

Според чл. 6, §1 ЕКЗПЧ: *„Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона.“* По повод на тази норма, в практиката си Европейският съд многократно е посочвал, че „наказателно обвинение“ по смисъла на чл. 6 от ЕКЗПЧ е автономно понятие и означава *„официалното уведомяване на едно лице от компетентен орган за твърдения, че то е извършило престъпно деяние“*³¹. В свои решения³² Европейският съд е изяснил, че за наличието на наказателно обвинение не винаги е необходимо да бъде издаден нарочен процесуален акт, а *„в някои случаи то може да има формата на други мерки, които съдържат такова твърдение и също така съществено засягат положението на заподозрения.“*³³.

³¹ Решение на ЕСПЧ от 27 февруари 1980г. Де Веер срещу Белгия (De Weer v. Belgium)

³² Решение на ЕСПЧ от 10 декември 1982г., Фоти и други срещу Италия (Foti and Others v. Italy); Решение на ЕСПЧ от 10 декември 1982г., Кориляно срещу Италия (Corigliano v. Italy), Решение на ЕСПЧ от 15 юли 1982 г., Екле срещу Германия (Eckle v. Germany); Решение на ЕСПЧ от 23 септември 2010г. Янков и други срещу България (Yankov and Others v. Bulgaria) и др.

³³ Така и Решение на ЕСПЧ от 24 февруари 2011г., Георгиев и други срещу България (Georgiev and Others v. Bulgaria) съдът отбелязва, че в някои случаи обвинението може да е във формата на други действия или мерки, които по подразбиране загатват за такова твърдение и които също пораждат важни последици за положението на заподозряното лице.

Привличането към наказателна отговорност по правилата на чл. 219 от НПК, без съмнение е наказателно обвинение по смисъла на ЕКЗПЧ³⁴. Това е така, защото по реда на чл. 219 НПК задължително се издава надлежен процесуален акт³⁵ от компетентен орган, с който официално се уведомява едно лице, че то е извършило престъпление. Понятието „наказателно обвинение“ по смисъла на ЕКЗПЧ обаче включва в себе си освен това за „привличане към наказателна отговорност“ по смисъла на НПК, и всяка форма на официално уведомяване на едно лице от компетентен орган за твърдения, че е извършило престъпление³⁶, като дори не е необходимо да бъде издаден нарочен процесуален акт, за да е налице такова обвинение.

От изложеното можем да направим извод, че сравняваните понятия не са тъждествени, а едното от тях – това по чл. 6 от ЕКЗПЧ има по-широк обхват. То съдържа в себе си привличането на обвиняем по НПК, но не се изчерпва с него.

Сравнение с понятието „възбуждане на наказателно преследване“

Понятието „наказателно преследване“ и „възбуждане на наказателно преследване“ е използвано както в НПК, така и в Конституцията на Република България.

В чл. 220, ал. 1, изр.2 от НПК е уредена възможността за възбуждане на наказателно преследване спрямо лице, което се ползва с имунитет, след отпадането му, ако не са налице други пречки за това. Няма съмнение, че в тази норма законодателят е визирал възмож-

³⁴ В този смисъл и Решение № 10254 от 26.10.2023 г. по адм. д. № 1529 / 2023 г. на Върховен административен съд, съгласно което „С постановлението за привличане на обвиняем се конституира за първи път фигурата на обвиняемия и именно от този момент е налице „повдигнато обвинение за определено престъпление от общ характер“. Именно от този момент намира пълно приложение разпоредбата на чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека, която постановява правото на всяко лице, обвинено в криминално престъпление, на надлежна съдебна процедура. Това всъщност е правото на защита. Привличането на едно лице в качеството на обвиняем в крайна сметка по своята същност е формулиране и повдигане на конкретно обвинение срещу конкретно лице. Затова именно с привличане на обвиняемия не само се конституира фигурата на обвиняемия, но и за първи път възниква функцията по обвинението. С привличането на едно лице като обвиняем се гарантира правото на защита на обвиняемия, че това лице, именно защото е обвиняем, ще разполага с многобройните процесуални права, които са предвидени в НПК и ще може да вземе участие при извършване на разследването.“

³⁵ Постановление по ал. 1 на чл. 219 от НПК или протокол от действието по разследването по ал. 2 на същия член.

³⁶ Изразите „престъпление“, „наказание“ и „наказателно производство“, употребени в чл. 2 – 4 от Протокол № 7 към Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи следва да се схващат в кореспонденция с понятията „наказателно обвинение“ и „наказание“ в чл. 6 и чл. 7 от Конвенцията. Многократно в своите решения ЕСПЧ е обръщал внимание на това, че определянето на правната природа на нарушенията по усмотрение на договарящите държави би довело до резултати, несъвместими със същността и целите на Конвенцията. Това е така, защото възприемането на възможността нарушенията да се дефинират съобразно националното законодателство като административни, дисциплинарни или данъчни, вместо като наказателни, а извършителите да се преследват по приложимия в съответните държави ред, би подчинило действието на чл. 6 от Конвенцията на суверенната им воля. Поради това ЕСПЧ всякога осъществява собствена проверка дали процедурите имат наказателен характер по смисъла на чл. 6, § 1 от ЕКПЧ. Признаците за преценка дали едно производство е наказателно по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията и чл. 4 от Протокол № 7 са известни като критерии „Енгел“, тъй като те са дефинирани в делото *Engel and Others v. Netherland*. Те са: – квалификация на деянието по националното право; – характер и естество на нарушението; – вид и тежест на предвиденото наказание. Понастоящем те са утвърдени в практиката на ЕСПЧ алгоритъм за проверка при определянето на наказателния характер на обвинението по всяко конкретно дело.

ността евентуалният извършител на престъпното деяние да бъде привлечен към наказателна отговорност по реда на чл. 219 от НПК. Това е видно не само от систематичното място на нормата в НПК, което е непосредствено след уредбата за привличане на обвиняем, но и от изречение първо на чл. 220, ал. 1 от НПК, съгласно което *„Не се привлича като обвиняем лице с имунитет.“* Следователно с цитираната норма, използвайки понятието „наказателно преследване“ във второто изречение на същия член, законодателят е визирал именно процесуалното действие, чрез което определено лице се привлича към наказателна отговорност по реда на чл. 219, ал. 1 или ал.2 от НПК. Правилно в Решение № 10 от 27.07.1992 г. по конституционно дело“ № 13 от 1992г., Конституционният съд във връзка със съдържанието на понятието „наказателно преследване“ в наказателнопроцесуалното право приема, че *„Изразът "наказателно преследване" е употребен в наказателното и наказателнопроцесуалното право в случаите, когато се предприемат и извършват процесуални действия от надлежните органи за привличане на дадено лице към наказателна отговорност за конкретно деяние, както и в случаите на изключване на тази отговорност.“*

В същото решение Конституционният съд обсъжда понятието „възбуждане на наказателно преследване“, в светлината на разпоредбата на чл. 70 от КРБ. Съгласно действащата към момента на постановяване на решението редакция на чл. 70 КРБ³⁷, срещу народните представители може да бъде възбудено наказателно преследване само за тежко престъпление, но след предварително разрешение на Народното събрание или неговия председател, когато то не заседава.

В Решение № 10 от 27.07.1992 г. по конституционно дело“ № 13 от 1992г., Конституционният съд неправилно приема, че наказателното преследване срещу определено лице за конкретно извършено деяние започва с образуване на предварително производство, което представлява началния стадий на наказателното производство. При тълкуване на общото съдържание на чл. 70 от Конституцията, съдът посочва, че *„ ... в случаите, когато Народното събрание или неговият председател разрешат възбуждане на наказателно преследване срещу народен представител за конкретно престъпление, те снемат с разрешението наказателната му неприкосновеност и дават съгласие за образуване на предварително производство. Следователно изразът "може да бъде възбудено наказателно преследване" по смисъла на чл. 70 от Конституцията означава даване разрешение на надлежните органи за образуване на предварително производство и извършване на следствени действия. От този момент, а не от момента на привличане на народния представител в качеството на обвиняем, се сема неговият имунитет.“*

Изложеното не може да бъде споделено по няколко причини и основателно това решение на Конституционния съд е подложено на критики в теорията³⁸. Изводът относно съдържанието на понятието „възбуждане на наказателно преследване“ по смисъла на чл. 70

³⁷ Сега действащата редакция на чл. 70, ал. 1, изр.1 от КРБ не се различава съществено. Единствената разлика се свежда до това, че използваният израз „тежко престъпление“ сега е заменен с „ престъпления от общ характер“

³⁸ Чинова, М., Понятието „наказателно преследване“, Съвременно право, 2000, бр. № 6.; Вучков, В., Понятието за наказателно преследване., сп. Правна мисъл, бр. № 1 – 4/ 2001г. (Chinova, M., Ponyatiето "nakazatelno presledvane", Savremenno pravo, 2000, br. № 6.; Vuchkov, V., Ponyatiето za nakazatelno presledvane., sp. Pravna misal, br. № 1 – 4/ 2001g.)

от КРБ не е съобразен с правилата на действащия към онзи момент НПК относно образуването на досъдебно производство³⁹ и конституиране на фигурата на обвиняемия в образуваното наказателно производство. Съгласно чл. 186, ал. 1 от НПК от 1974 г. (отм.) предварително производство се образува, когато са налице законен повод и достатъчно данни за извършено престъпление⁴⁰. По аргумент от чл. 190 от НПК от 1974 г. (отм.)⁴¹ за образуване на предварително производство не са нужни данни, от които могат да се направят изводи относно лицата, извършили престъплението. Следователно няма пречка да бъде образувано досъдебно производство и без да е налице информацията относно евентуалният извършител на престъпното деяние. Дори и такава информация да е налична, след образуване на досъдебно производство това лице не придобива процесуално качество и не може да участва в наказателното производство като евентуален извършител на престъпното деяние, докато не бъде привлечено като обвиняем по реда на чл. 207 от НПК от 1974 г.⁴² Разпоредбите на НПК от 1974 г. във връзка с образуване на досъдебно производство и привличане към наказателна отговорност са аналогични по съдържание на нормите в сега действащия НПК, уреждащ същите процесуални действия.

В противоречие на изводите си в цитираното решение от 1992 г., Конституционният съд през 2004 г. в своето Решение № 7 от 2004 г. по конституционно дело № 6/2004 г. ясно прави разграничение между започването на производството (т.е. образуването му) и „възбуждането на наказателно преследване“, като сочи, че *„Производството се счита за започнало от съставянето на акта за първото действие по разследването“, а наказателното преследване срещу уличения се счита за започнало, „след като лицето е разпитано в това му качество или по отношение на него са предприети мерки на процесуална принуда, освидетелстване, претърсване или изземване“.*

Напълно се присъединявам към възприетото в теорията⁴³, а и в практиката⁴⁴ становище, че с понятието *„възбуждане на наказателно преследване“* се обозначава не образуването на досъдебно производство, а наказателнопроцесуалното действие – привличане на обвиняем, като двете понятия имат тъждествено значение по смисъла на НПК и на КРБ. Аргумент в подкрепа на това становище е и член 160, ал. 1 от Изборния кодекс (ИК)⁴⁵, в

³⁹ Тогава предварително производство.

⁴⁰ Чл. 186, ал. 1 от НПК от 1974 г. (отм.) е аналогичен на чл. 207, ал. 1 от действащия НПК.

⁴¹ В същия смисъл е и чл. 211, ал. 2 от НПК.

⁴² Сега чл. 219 от НПК.

⁴³ Вж. Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. 2013, С., Сиела, с. 318-319, Чинова, М., Понятието ... Цит. съч. (Chinova, M. Dosadebnoto proizvodstvo po NPK. Teoria i praktika. 2013, S., Siela, s. 318 – 319)

⁴⁴ В този смисъл Решение № 469 от 22.03.2011 г. по гр. д. № 995/2010 г. на Софийски апелативен съд, където за начален момент на наказателното преследване се приема привличането на обвиняем, както и Решение № 300 от 22.10.2015 г. по гр. д. № 527 / 2015 г. на Върховен касационен съд, 4-то гр. отделение „Наказателното преследване по необходимост е свързано упражняването на процесуална принуда, която обвиненият изтърпява, и неговите вреди от неоснователното обвинение се изразяват в причинените в тази връзка негативни изживявания.“ и др.

⁴⁵ Член 160, ал. 1 от ИК От деня на регистрацията до обявяване на резултатите от изборите регистрираните кандидати не може да бъдат задържани или привлечени като обвиняеми, освен за извършено престъпление от общ характер и с разрешение на Централната изборителна комисия въз основа на мотивирано искане от главния прокурор.

който се съдържа забрана, аналогична на чл. 70, ал. 1, изр. първо от КРБ, отнасяща се до регистрираните кандидати и се прилага от деня на регистрацията до обявяване на резултатите. В нормата на ИК обаче законодателят е използвал друга терминология, като е посочил, че „... регистрираните кандидати не може да бъдат задържани или привлечани като обвиняеми ...“.

Поради изложеното, можем да направим извод, че двете сравнявани понятия – „*привличане към наказателна отговорност*“ и „*възбуждане на наказателно преследване*“ са тъждествени и чрез тях се означава едно и също наказателнопроцесуалното действие.

Сравнение с понятието „обвинение в извършване на престъпление“ по смисъла на чл. 2, ал. 1, т.3 от ЗОДОВ

Съгласно чл. 2, ал. 1, т. 3 от ЗОДОВ държавата отговаря за вредите, причинени на граждани от разследващите органи, прокуратурата или съда, при обвинение в извършване на престъпление, ако лицето бъде оправдано или ако образуваното наказателно производство бъде прекратено поради това, че деянието не е извършено от лицето или че извършеното деяние не е престъпление, или поради това, че наказателното производство е образувано, след като наказателното преследване е погасено по давност или деянието е амнистирано. Отговорността на държавата в хипотезата на този специален деликтен състав е обективна.

В практиката няма единно мнение относно значението на израза „*обвинение в извършване на престъпление*“ по смисъла на чл. 2, ал. 1, т.3 от ЗОДОВ. Според една част от съдебната практика, това понятие следва да се разбира в тесен наказателнопроцесуален смисъл и да се приеме, че за да се ангажира отговорността на държавата по реда на този член, необходима предпоставка е конкретно лице да е привлечено като обвиняем. Така съгласно Решение № 50047 от 10.03.2023 год. по гр. дело № 3092/2022 г., IV г. о. на ВКС, постановено по реда на чл. 290 ГПК, в хипотезата на чл. 2, ал. 1, т. 3, предл. 2 ЗОДОВ за главна предпоставка, обуславяща съставомерността на специалния деликт, следва да се счита наличието на образувано срещу ищеца наказателно производство, прекратено поради това, че деянието не е извършено от лицето или че извършеното деяние не е престъпление, но едва след привлечането на конкретното лице като обвиняем. Според цитираното решение, това е така, защото след привлечането по реда на чл. 219 от НПК, по отношение на евентуалния извършител могат да се предприемат мерки за процесуална принуда, предвидени за обвиняемия в НПК, с които да му бъдат причинени вреди, които да бъдат поправени по реда на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ. Само лице, което е привлечено в качеството на обвиняем може да бъде оправдано, наказателното производство срещу него да бъде прекратено, погасено по давност или амнистирано. Ето защо и само привлеченото като обвиняем лице, а не и останалите субекти на наказателнопроцесуални отношения, може да претендира обезщетение за претърпени вреди от незаконна дейност на правозащитните органи по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ.

В други решения съдебните състави приемат, че изразът „*обвинение в извършване на престъпление*“, употребен в посочения член, без съмнение означава повдигнато обвинение срещу конкретно лице по реда на чл. 219 от НПК в рамките на образувано досъдебно производство. Но за нуждите на чл. 2, ал. 1, т. 3 от ЗОДОВ това понятие следва да се тълкува

по-широко, а не в тесния му наказателнопроцесуален смисъл⁴⁶. Така в Решение № 50009 от 08.02.2023 год. по гр. дело № 932/2022 год., III г. о. на ВКС е посочено, че когато наказателното производство е образувано срещу конкретно лице, а впоследствие е прекратено поради това, че извършеното деяние не е престъпление, е осъществен съставът на чл. 2, ал. 1, т. 2 ЗОДОВ. Лицето, срещу което е образувано наказателно производство, търпи вреди от проведеното срещу него наказателно преследване и в случаите, когато производство е прекратено и без да му е повдигнато обвинение. Когато досъдебното производство е образувано срещу неизвестен извършител при достатъчно данни за извършено конкретно престъпление, което единствено ищецът би могъл да извърши, в този случай той търпи вреди от момента, в който е узнал за образуваното наказателно производство за конкретното престъпно деяние⁴⁷.

При образуване на досъдебно производство с постановление или протокол, по реда на чл. 212 от НПК, не е предвиден като реквизит на акта посочването на лицето, евентуален извършител на престъпното деяние, дори да са налице данни за него⁴⁸. Ето защо, когато в нарушение на това правило, досъдебното производство е било образувано срещу конкретно лице⁴⁹, въпреки че не е било привлечено като обвиняем по предвидените форма и ред, следва да се счита, че е ангажирана наказателната му отговорност и че от проведеното срещу него наказателно преследване до прекратяването на досъдебното производство поради неизвършване на деянието или поради неговата несъставомерност то може да претърпи вреди, отговорна за които е държавата на основанието по чл.2 ал.1 т.3 ЗОДОВ⁵⁰.

Поради цитираната противоречива практика, с Разпореждане от 14 април 2025г. на председателя на Върховния касационен съд е образувано Тълкувателно дело № 2/2025 г. за приемане на тълкувателно решение от Общото събрание на Гражданската колегия на ВКС по въпроса: „Налице ли са предпоставките по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ за ангажиране на отговорността на държавата за обезщетяване на причинени вреди, когато прекратеното наказателно производство е било образувано срещу неизвестен извършител и ищецът не е имал процесуалното качество на обвиняем?“.

От изложеното може да бъде направен извод, че ако бъде прието първото тълкуване на понятието „обвинение в извършване на престъпление“ по смисъла на чл. 2, ал. 1, т.3 от ЗОДОВ, това означава, че то съвпада с наказателнопроцесуалното понятие „*привличане към наказателна отговорност*“, като и двете са аналогични на процесуалното действие по прив-

⁴⁶ В този смисъл Решение № 431 от 11.04.2016 г. по гр. д. № 2329 по описа за 2015 г. на IV гр. о., Решение № 50009 от 08.02.2023 г. по гр. д. № 932 / 2022 г. на Върховен касационен съд, III гр. о. и др.

⁴⁷ В този и Решение № 157 от 21.12.2018 г. по гр. д. № 4776 / 2017 г. на Върховен касационен съд, III гр. о.

⁴⁸ Така чл.214, ал.1 НПК.

⁴⁹ С посочване на името му в постановлението или протокола по чл. 212 от НПК.

⁵⁰ Така в Решение № 300/ 22.10.2015г. по гр. д. № 527/2015г. IV гр. о. на ВКС, Решение № 341/05.10.2012 г. по гр. д. № 1310/2011 г. на IV гр. о. на ВКС, Решение № 187/ 13.06.2012г. по гр. д. № 1215/2011г. III гр. о. на ВКС, Решение № 397/26.11.2015 г. по гр.д. № 6047/2013г. IV гр. о., Решение № 353/ 06.11.2015г. по гр. д. № 892/2015г. IV гр. о. и др. В този смисъл е по-новата съдебна практика, съдържаща се в Решение № 5 от 05.03.2021 г. по гр. д. № 1984 / 2020 г. на Върховен касационен съд, III гр. о., в което е прието, че за ангажиране отговорността на държавата е необходимо досъдебното производство да е насочено срещу конкретно посочено лице, за точно определено деяние, да са предприети точно определени процесуални действия и след това производството да е прекратено, включително и когато това лице е разпитвано само в качеството на свидетел.

личане на обвиняем по реда на чл. 219 от НПК. Ако бъде прието второто тълкуване на обсъжданото понятие, то тогава това би означавало, че то включва в себе си понятието „*привличане към наказателна отговорност*“ по смисъла на НПК, а именно привличане на обвиняем по реда на чл. 219 от процесуалния закон, но не се изчерпва с него, а се приема за по-широко такова, близко до това за „наказателно обвинение“ по смисъла на чл. 6 от ЕКЗПЧ.

Мнението ми е, че за целите на чл. 2, ал. 1, т.3 от ЗОДОВ, следва да се приеме второто тълкуване на използвания от законодателя израз, посочено в Решение № 50009 от 08.02.2023 год. по гр. дело № 932/2022 год., III г. о. на ВКС. Това е така, защото в подробно описаните хипотези, в които не е осъществено привличане на обвиняем, конкретното лице или е единственият възможен извършител, или е посочен като такъв в нарушение на процесуалните норми. В тези специални случаи лицето търпи вреди също както обвиненото лице, защото макар от юридическа гледна точка да не е обвиняем, то от фактическа е единствен възможен извършител или е посочен като такъв в друг процесуален акт. Отричането на възможността в тези случаи да бъдат обезщетени претърпените вреди, само защото не е осъществена процедурата по чл. 219 от НПК, противоречи на справедливостта и на духа на закона, а съгласно чл. 46, ал. 1 от Закона за нормативните актове *„Разпоредбите на нормативните актове се прилагат според точния им смисъл, а ако са неясни, се тълкуват в смисъла, който най-много отговаря на други разпоредби, на целта на тълкувания акт и на основните начала на правото на Република България.“*

Заключение

От направеното изследване е видно, че понятието „привличане към наказателна отговорност“, по смисъла на наказателнопроцесуалното право, без съмнение е тъждествено на процесуално действие, което е уредено в действащия НПК. То по необходимост се свързва с наличието на наказателно обвинение, доколкото от този момент над конкретно лице тегне опасността от реализиране на наказателна отговорност. По дела от общ характер, това е привличането на обвиняем, уредено в чл. 219, ал. 1 и ал. 2 от НПК, а по дела от частен характер – постановяването от съдията – докладчик на разпореждане, с което се дава ход на тъжбата и се определя правната квалификация на деянието.